

Силвија Монрос-Сџојаковић

БИО ЈЕДНОМ ЈЕДАН КРАЉ

Био једном један краљ, у Валенсији.

Валенсија је главни град истоимене аутономне шпанске заједнице, од њих укупно осамнаест које данас сачињавају Краљевину Шпанији, и налази се између Каталоније и Андалузије.

У Каталонији се говори каталонски, а у Андалузији шпански. Штавише, има језичких зналаца који сматрају да се шпански једино тамо и говори; тамо, у Андалузији, где се гутају слогови и све неправилно изговара. У осталим заједницама се говори кастиљански, баскијски, галицијски или помињани каталонски. У недостатку сопственог језика у званичном гео-граматичком распореду, испоставља се да једино Андалужани говоре, уза све недостатке и друга одступања, нормативним језиком познатим као шпански.

Тек у Валенсији, између Андалузије и Каталоније, човек може опуштено да говори и српски, али и хрватски, уосталом као и каталонски и шпански, и сви ће га већ и срцем разумети. Можда и зато што Валенсија, главни град Валенсије, није претерано велики град: са неких 800.000 становника, он је тачно по мери човека.

А људи и преко њега тутњали у протоку времена. Тутњали преко града на обалама Средоземног мора, тј. *Mare Nostrum*-а. Чудо једно како море успева да преживи толико култура. И вода уопште, па и речна. Као нпр. дунавска. Или дринска. Вода, планетарна, сузама натопљена.

Како год, Валенсија је и главни град Коста Бланке, између Коста Браве и Коста дел Сол. Коста Бланка значи "бела обала". Лето-валиште на тој белој, сунцем обасјаној обали, познато је и по месечини над Бенидормом.

Минулог септембра у Валенсији је прослављена 550. годишњица смрти Алфонса Великодушног, краља који никуд није ишао без својих песника.

Тим поводом је приређен међународни научно-песнички скуп са медијевалистима и историчарима, који су своје академске састанке одржавали пре подне. По подне су се састајали песници, у оквиру прве такве *Тробаде*, песничког сусрета. Сусрета са домаћим и страним учесницима.

Међу њима се, на основу званичног позива организатора, нашла и представница Србије, и њој је заиста било неисказиво слатко да буде тако представљена, а да може и домаћинима и већини осталих учесника да се обрати, сваком на његовом језику.

Било је, међутим, учесника и са грчког и са турског говорног подручја. Пажљиво изговарајући реч над речима, *а то ђо*, ту је српска представница ипак морала да се сведе на *кашику*, којом је тада додатно приањала на *чорбу*. Но, о валенсијској паељи и другим *бакрачима*, кад на ред дођу кулинарски рецепти и одговарајуће им посуде.

Наша представница, међутим, на путу Сурчина до Валенсије *via* Франкфурт наилази на униформисану строгоћу у виду пасошке контроле. Строгоћа увежбаним службеним презрењем пита - а шта ћеш ти тамо. Мисли строгоћа ваљда на Валенсију. За коју, све у свему, франкфуртски ћата никад чуо није, све и да је у њој летовао. Тако да му је наша представница сасвим кул одговорила (па нека се малко смрзну, етимолошки од енгл. речи *cool*, и наши прилежни антологичари): "Идем по позиву, на један песнички скуп о краљу који је до те мере веровао да песници не могу да подривају државу, него их је чак и волео. Штавише, тај краљ је био уверен да државе без песника нема у трајању, *if you don't mind*". "Хм", загрцне се ту пасошлија, као да је иначе очекивао да ће му наша представница поштено признати како заправо иде да краде кола.

Потом је, и даље на франкфуртском аеродрому, наша представница избила на царинску контролу. Ту су јој, иако је она дакле све време у транзиту, одузели крему, јер је овога пута, услед кратког времена преседања - а пошто је њој заправо пресело да јој пртљаг у тим случајевима стигне тек сутрадан - решила да све са собом чергари ручном торбом, након што је из ње изоставила и шампон, и пинцете, и остале терористичке направе. Ипак, одузели су јој крему, да не буде да управо њоме насрће на пилота...

У Валенсији, пак, битно другачији дочек. Боравак. Испраћај.

Покретач фестивалског скупа у Валенсији био је, уз подршку свих релевантних градских и покрајинских институција, Институт *Alfons el Magnànim*, чији је директор академик, песник и антологичар Рикард Бельвесер.

Неуморни Белвесер, иначе познат и код нас, па и по сопственом учешћу на низу овдашњих песничких светковина, каже да је на помисао о организовању оваквог фестивала дошао свега три месеца пре тога. Уз поменућу подршку, па и лично присуство градоначелнице коју сви њени суграђани сматрају изузетно способном и продорном (у преводу, као нашу Миру Траиловић, на коју гђа Рита Барбера чак и по изгледу личи, с тим што је једна у свој град из света доводила позоришне представе за сладокусце, а друга у свој доводи светске шампионате у једриличарењу, за дубље цепове), Фестивал је до и најмање појединости беспрекорно остварен. Поред фестивалског програма, засебне публикације у више боја са свим учесницима песничких вечери, плана града и још неких каталога, сваког госта је у соби дочекала још и мајица са *шћосним* логом Скупштине града и повећи пешкир за плажу...

При том, Шпанци сматрају да су иначе у финансијској кризи, па и пре него што је управо тих дана из Волстрита кренула ланчана берзанска паника, изазвана сензационалним банкротом браће Леманс.

Због тога једна од карикатура која се тих дана појавила у валенсијским новинама приказује оца како се спрема да, сину пред спавање, прочита бајку *Снежана и њеј њајџуљака*. “Али, тата“, узнемирено ће син, “треба да их је седам!“ На шта отац скрушено одговара: “Јесте, сине, али знаш како је, сад је криза...”

Упркос томе, Фестивал је био одиста беспрекоран, како у погледу остварења изненадне замисли, тако и у погледу саме замисли: ред стручних осврта на краља који својом годишњицом даје повода целом окупљању, ред песника, који својим вечито несводивим наступима заправо уносе свежину у целу ту учену расправу, те и тиме оживљавају тог краља који је волео песнике.

Краљ Алфонс Великодушни (1396-1458) волео је, песнике, као што је већ речено.

Али био је љубитељ уметности уопште. Он је у време кад је Валенсија била значајнија и од Лондона, у сопственој кући начинио неколико далекосежних корака. Начинио их је, што женидбом и припајањем тада моћној Арагонској круни, што устоличењем за првог краља најзад обједињених Напуља и Сицилије, што сопственим освртом на ондашњу историјску битку за Београд.

Да, и Београд је био важан за краља који је тада иначе освојио Марсељ, а свом краљевству припојио још и Сардинију...

Далекосежно постављен у себи, па и приликом склапања мирнодопских, тачније брачних уговора, краљ је к себи доводио и фламанске сликаре, најбоље тога доба. Сведочанство о томе пружа и поморанца коју Ева држи у руци, у склопу полиптиха ванвременске лепоте *Божјет јајњетја* Јана Ван Ајка: агруми ни данас нешто не

успевају у Фландрији, а нигде у Европи ни иначе не успевају тако добро као у Валенсији, одувек. Некадашња путовања по Европи, и без пасошке и царинске контроле, трајала месецима...

Укратко, Алфонс Великодушни је на размеђи средњег века и ренесансе покренуо *Златни век* и пре чувеног златног века у шпанској култури. Покренуо га је и пре Шпаније. На неки начин, и пре културе.

На тлу које је након Римљана било настањено Маварима, он је дозволио да се трговци који, као такви, првенствено гледају да им и границе поспеше пословање, код њега размахну, у доба процвата свиле. Штавише, наложио је да се њима омогући кров над главом. Тако је настала чувена Лођа свиле, амблематска грађевина Валенсије која у ствари представља најбољи очувани пример грађанске готице у целој Европи, од неког времена већ и под заштитом Унеска. Лођа, или *la Lova de la Seda*, стално изнова задивљује елеганцијом идеје у камену, донетим иначе издалека, нанизани на дуге вретенасте стубове. Изнад којих, у тој величанственој грађевини која тада није била посвећена ни Богу ни краљу - а ни војсци или војсковођама - и данас може да се на латинском прочита како је грађевина направљена да би "врли трговци могли на миру да заврше свој посао".

Алфонс, потомак Жаума Првог, који је од Мавара преотео историјску причу на арапском, потоњем туђем језику, наложио је још да се саграде за сваки случај и бедеми. Опет од изузетног склада. Уосталом, као и низ кула, богомоља и других песника.

Један од тих песника био је Аусијас Марч.

Том валенсијском песнику петраркистичког надахнућа, који је и сам утемељио правце потоње шпанске лирске поезије, и на овом скупу је посвећена дужна пажња. Поред истанчане лирике, тај стожерски песник умео је краљу и другачије да се обрати, јер га је све време пратио, па и покривао. Јесте да је краљ волео узвишену поезију, али је ипак био склон земаљском расипништву и разним прекорачењима буџета. Песник је био ту да краља опомене и без премного стилских фигура. Међутим, кад песник Марч схвата да - услед краљевих пречих послова, укључујући ту и ратовање које је још најуноснији посао, али не за песнике, него за оружаре и остале мировњаке - лако може да му се деси да са места дворског миљеника пређе на биро рада, он свом владару ставља до знања да му се више неће обраћати тек тако, саучеснички, већ само строго римовано:

*Драћи мој господару, пошљи ми је говор њрозни
од Ваше милости прибавио једва сокола на дар,
а соко, ако смем, у мом стињању њоклон њрозни...*

Римама њо казујем: Аусијас Марч и поетска пракса.

Тако у преводу гласи наслов једног од подстицајних радова изложених на скупу. Њега је поднео Роберт Арчер, светски ауторитет

за Аусијаса Марча, из Лондона. Поднео га је, непогрешиво, на каталонском који се ипак разликује од оног каталонског из Каталоније; поднео га је на каталонском из Валенсије.

Из Валенсије је, узгред да кажемо, и Жуанот Мартурел, аутор чувеног витешког романа *Tirant lo Banc* (што би се могло превести као *Бели виџез*), који сред невероватних заплета својствених том средњовековном роду, садржи и елементе из ауторовог стварног живота, с тим што је роман, који је први написан на валенсијском, једнако значајан и по томе што је у западној Европи прокрчио пут романескном писању каквим ће Мигел де Сервантес, у свом роману *Дон Кихотом* нешто касније одредити савремени роман, у пуном значењу тог појма.

Учесници јубиларног скупа о Великодушном позабавили су се и значајем који је књига уопште имала за њега. Краљ је у вези с тим сматрао да *књиџе сазнања служе на часџи не само онима који их џправе, неџо и онима који их џримају (умесџио ловачких џаса или лавова)*. За себе је још записао како *књиџе имају необичан смисао за хумор*.

Кад год је требало да се зајми код фирентинских банкара, краљ је износио кодекс исписане каролиншким фонтом, сматрајући, дакако, да готица служи само за поклањање.

Међу владарима тога доба, библиофилима, тачно се знала подела, од којих су једни били дародавци, јер можда и не знају да читају; други су били краљеви који ипак знају да пишу, а трећи они који чак и читају. Тада се и прешло са гласног читања на читање у себи, па иако је готица и даље остала на снази, ипак је поједностављена, а књизи се придодао знатно већи број илустрација и илуминација. Вињета је оно што треба рећи.

Тако су се, учесници скупа позабавили и сликарима, посебно као дипломатама у сенци, али и као семиотским знаком по себи. Ликовним стваралаштвом треба потврдити значај раскоши у функцији моћи. Алфонс је и то јасно докучио.

Био је окружен саветницима основано наклоњеним италијанском сликарству, али се сам окурио и фламанским сликарима.

А на песничке вечери одржане у Валенсији поводом јубилеја таквог краља, долазили су и непознати посвећеници поезије из целог града. Долазили су посвећени слушаоци.

Али и тзв. *сџонџани*, тј. они који ускачу мимо реда, па чак и програма, те онда крену своје стихове да казују о младој црнопутој трудници која је настрадала у чамцу наомак неке шпанске обале, све се држећи за стомак, као да ће сад и сами да се породе, побаце, затрудне.

На те песничке вечери долазили су заправо сви, да чују песнике и да буду међу њима.

И независно од некадашњег краља.

Био једном, и тај краљ.

А у његовом граду и некадашња палата валенсијске породице Борха, која је дала чак двојицу папа, а и Лукрецију Борџију, за коју се ни сред савремених икона пинк цивилизације не би могло баш рећи да је била мадона.

У тој палати сада је седиште аутономног парламента.

Међутим, што се тиче суштинских заседања, неизоставно ваља истаћи Водени суд. Наиме, испред Врата апостола, тако названих зато што је на дверима Катедрале, обележене још и Давидовом звездом, у рељефу приказано свих дванаест Христових следбеника, сваког четвртка се и данас састаје суд, основан пре више од пола миленијума. Након дванаест звоњава са култног торња Микалет (чија су звона, по једном од хришћанских календара освештана на Св. Михаила - отуда му и надимак, из милоште) и данас се решавају сви могући и немогући спорови у вези са водом, која је у Валенсији доскора била врло акутно питање.

Трт, мрт.

Опет вода. Офелија. Хамлет. Онај краљевић који се, знатно касније, веома питао. Да ли да се убије.

Или да се умије.

Тек, Водени суд, четвртом у Валенсији, и даље је свима отворен, па и туристима. Тај суд је најстарији облик европског правосуђа, који и мимо туризма има и те какву примену, јер је својим традиционалним решењима послужио као узор многим законодавствима данашњице.

У Валенсији је иначе отворена и прва психијатријска болница у Европи.

У њој се налази и друга по значају пинакотека у Шпанији, смештена у Музеју лепих уметности, са Веласкезовим и Гојиним делима, али и са делима валенсијског сликара Сороље, који је на својим импресионистичким платнима можда још најопипљивије ухватио светлост саме Валенсије.

Налази се у Валенсији и IVAM, *Instituto Valenciano de Arte Moderno*, са планетарним Ендијем Ворхоллом, за кога ће се тек накнадно сазнати да је он заправо мајкин Едичка Вархоли, из једне невелике русинске заједнице која је, као и свака мања заједница, вечито само у близини свеопштих токова. У том оовременом здању налазе се још и ремек-дела локалног уметника Хулија Гонсалеса.

Ремек-дело је по себи, сама Валенсија.

Преподневни разговори о Великодушном вођени су у згради Патријархове краљевске школе, у склопу Универзитета, у чијем се отменом суседству налази и палата маркиза Дос Агуаса, чија је фасада

врхунац барокне разузданости, док је унутра смештен Музеј керамике, са плочицама којима је у потпуности васпостављена типична валенсијска кујна, али и са Пикасовим тањирима, и још низом *йосласџица*.

Песници су се састајали по подне, у неовизантијској згради Добročинства из 19. века, која је сада претворена у Културни центар са *йајином* обраслим бујним зеленилом, а која обухвата још и Преисторијски музеј.

Сред толике и тако разнородне лепоте, још је понајлепше од свега то што се у Валенсији свуда може и пешице стићи, без обзира на то што на улици кад желите да стигнете до неке друге, немате кога да питате: домаћи су у непрекидном разговору преко мобилног, остало су странци.

Валенсија је и град будућности.

Ипак, пре него што пређемо на Калатраву као на засебан али и изворни и препознатљиви бренд, пре него што пређемо, дакле, и на његов Град уметности и науке, да се задржимо још мало на вестима из тамошњих новина.

Просто да изађемо из Косова, макар га и задржали.

Кад тамо, у Валенсији, у новинама, читав хвалоспев нашем министру иностраних послова, што је домаћу муку успео да уздигне на раван међународног права.

У новинама, тамошњим, још и чланак о енглеском вајару о коме се свакако тих дана и код нас писало. Реч је о Демијану Хирсту, који је са својим зверима у формалину код *Соџбија* пре свега хтео да ухвати оне друге зверке, бар док се један Абрамович сасвим не охлади у односу на зебре и уметност у целини. И док добар део човечанства верује да је зебра животиња са црним пругама преко беле подлоге, Африканци за зебру без оклевања тврде да је то животиња са белим пругама преко црне подлоге.

Хирст је, утолико, одмах отишао, због Абрамовича и њему сличних тајкуна, до аукцијске куће. Из ње је изашао са или без препарираних зверки - па чак и са кипом анђела чији се цревни тракт може пратити на пресеку анђеоске утробе кроз гипс, мермер, или шта већ - пунијим и од Мика Џегера и Елтона Џона заједно.

У сваком случају, Демијан Хирст је, својим маркетиншким безобразлуком назначио нови правац у могућој уметности бајке. Бајке о царевом новом руху. За почетак, мимоишао је галеристе, који иначе умеју да задрже за себе и до 70% зараде по продатом делу. Он је радије своје досетке сам проценио на триста тридесет пет милиона долара (и словима: 335.000.000 нечега): толика је цена за почетак краја посредника и осталих трговаца, бар уметницама.

Питање у вези с тим и даље гласи: а ко би били уметници уопште, без посредника? Трговаца. Уметника међуљудских односа, или барем тог Ирца Френка Данфија, који у својој седамдесет и некој години и даље најстручније води послове таквом фолиранту великог стила?

Ко би још и том Хирсту рекао да треба да каже како прелази на еклектички кич, пошто се заправо заморио од наводно савршеног цртежа?

Елем, на рецепцији мог вишезвезданог хотела у Валенсији ради дечко из Аргентине. Чим ми је осетио моравски нагласак, одмах се обрадовао и са мном почео о фудбалу. Дечко се иначе сваком госту тог хотела на главном и велелепном тргу Валенсије - Plaza del Ayuntamiento, где се иначе одржавају и надалеко чувени ватромети и други празници цвећа и радости поводом годишње обнове природе - хвали како је из Аргентине, која се у Шпанији сматра “јужном пругом”, заједно са укупном Латинском Америком.

Латиноамериканци се у Шпанији воде као *sudacas*, што ће рећи “фуј, бљак”, дивљак. Један наш шпански пријатељ, при том и песник, још раније је нашој представници рекао: Јој, Силвијука, теби се заиста све најгоре заломило, а преко јединствене биографије: за Шпанце ти си *судака*; за Европљане, ти си Српкиња, а за Мадриђане, ти си из Барселоне...

Дечко на рецепцији, без обзира на оволику метафизику, с нашом представницом полетно наставља о фудбалу. А она у резерви ипак чува до не тако давно најбољег играча “Валенсије”, Пеђу Мијатовића. Песничка представница је превела чак и све пасове, дриблинге и голове, док смо овде још били заједничка земља, фудбалска сила и слика у коју су други и без *Сојбија* гледали.

Потом смо сви себи адали аутогол.

Утата!

Bling значи, “шмекер”. И то смо тих дана прочитали у новинама, или гледали преко телевизије хотелске собе, у којој је било још и обично кувало за кафу, иако је ту био и *room service, full time*. “Блингери” су, према тим медијима, и Саркози и Путин.

А и Киршнерица.

Кристина Киршнер: аргентинска председница, која, иако у политици, ипак изгледа до краја одлучна. За добро или зло, јер а тко би то могао знат, кад Паји Патку не ваљаш ни кад ваљаш, ни кад не ваљаш.

Чика Баја.

Валенсија, као град по мери појединца пре свега, ипак или и, уједно је и град заједничког бивања, и мимо глобалних истина; то је, као што је такође речено, и град будућности.

Санџаго Калатрава је свом родном граду подарио архитектуру трећег миленијума, па је од изградње његовог комплекса Града уметности и наука (започетог 1998) Валенсија врста новог светског чуда у које хрле и домаћи и страни посетиоци. Комплекс сачињава неколико огромних здања различите намене. Тако, *Хемисферик*, облика огромног људског ока - те је у народу једноставно знан као *Око* - под својим покретним кровом попут капка обједињује три највећа аудиовизуелна платна у Европи: Планетаријум, *Итаx* и Ласеријум. Музеј наука *Принц Фелипе* има облик ребра, па је у народу знан као *Ребро*. У њему се одржавају предавања о најновијим достигнућима из науке и технике, а испред експоната сталне поставке пише: “Забрањено НЕ дирати; НЕ испитати; НЕ мислити; НЕ осећати.“ Поред *Хемисферика*, који је први изграђен, касније је изграђена и Палата уметности у облику кациге, те је у народу знана као *Кацига*. У ствари, својим спектакуларним дизајном подсећа на брод који плови. И стварно, љубитељи сценских уметности, у прилици да у њима уживају још и при врхунској технологији који су, свакако имају утисак као да су се отиснули пут неомеђених пучина уметничког доживљаја. За сваки случај, у склопу Калатравиног комплекса је и *Океаноџафрик*, који је од 2002. највећи акваријум у Европи, укупне површине 110.000 квадратних метара. Од те површине, добар део је намењен Делфинаријуму, који има пет базена: *обданишнице*, *болницу*, *школицу*, *вежбаоницу* и главни базен, где вас делфини и њихови инструктори буквално доводе до суза нестварношћу склада и покрета, без обзира што за то време беба делфин само лежи на леђима и лупкањем пераја тражи да је њена инструкторка стално чешка по ружичастој тиби. Заједно, ти базени запремају 26 милиона литара воде. Али у склопу *Океаноџафрика* налази се и стаклени тунел, дуг 70 метара, којим је дочарано подводно путовање Атлантским океаном, почев од умерених па све до тропских водених врста флоре и фауне, као и неопходним им станишта. Морски коњић, који у свом стомаку одраслог а сићушног мужјака чува будуће коњиће, посматрача помера исто као и делфинска беба. Мислили смо иначе да ће нам се плес делфина учинити извештаченим, кад оно, сви извадисмо папирнате марамце. *Океаноџафрик* обухвата још и *интерактивну шкољку* са рибама из Црвеног мора, и још неколико посебних одељења, укључујући ту и острва фламинга и морских лавова, из Патагоније...

На улазнице за посету *Океаноџафрику* чека се сатима, а један од песника који је учествовао на Песничком сусрету у част Алфонса Великодушног, а који је исто тако чекао на улазнице, том приликом је узвикнуо: “Кад би моја жена сад видела да удем и ја да чекам у реду!”

Цео комплекс може да се обиђе и возићем. У изградњи су иначе још неки објекти. А руже тек ничу у ружичњаку уплетеном у вијугаве

Калатравине металне сводове на дужини од 275 метара; народ то будуће шеталиште већ назива *чешљићем*.

Но, и изван комплекса, цео град, већ почев од надстрешнице изнад улаза у метро, носи у ствари печат тог чудесног валенсијског архитекте, рођеног 1951, који на трагу Гаудијевог приступа неимарству, сопственим органским облицима сада гради пределе космичке ере.

Како нико није пророк у своме селу, тако и у вези са Калатравом сународници гаје двојака осећања. Поносни су на њега, али, опет у новинама - а у вези са мостом који је недавно направио за Венецију, као четврти на Великом каналу - може да се прочита: "Па, иако је од Калатраве, још увек чврсто стоји, а пролазници неће чак ни да се оклизну док га прелазе..."

Можда и независно од тога, иако отприлике у исто време кад и почетак радова на Калатравином комплексу, изградња Конгресне дворане поверена је Норману Фостеру, још једном маштовњаку који је на основу својих смелих решења, у својој земљи стекао и те како четвртасту титулу енглеског племића.

Недавно, управо поводом неког наутичког сајма у Валенсији, представљена је јахта коју је он обликовао тако да то не буде "само" још једна јахта, ма колико да је раскошна и удобна. Фостер ју је замислио као пловећи тајм-шеринг хотел, али и као суперсонични морски талас, па за то своје пловило од челика каже: "Не, да сам ја хтео да направим другачију јахту, могао сам да је офарбам у ружичасто или на пруге, испред, или чак, мимо тренда; ја сам пак хтео 'ајсолућну' јахту."

И Фостерова и Калатравине грађевине налазе се на исушеном кориту реке Турија, која је све до 1957. године, кад јој је ток преусмерен, редовно плавила град надомак мора. Исушивањем некадашњег корита добијено је преко милион квадратних метара зелене површине, по којој данас, поред тих пробраних грађевина, бујају палме, глициније и бициклисти. Око Калатравиног комплекса пак, опет вода, као саставни део бескрајне игре преламања сваког угла из свих углова.

Код улаза у Биопарк, још једне знаменитости Валенсије, истакнут је став који је француски романтичарски песник Шатобријан изнео у краткој али јасној реченици: "Шуме претходе цивилизацији; пустиње јој следе."

Turia иначе значи "повртњак".

Док још није за то знала, наша представница је наслов једне своје песме о шљивама, фрижидерима и сезонском воћу себи на шпански превела као *Повртњак...*

У околини Валенсије тачније, код Албуфере, модерном добу и даље одолевају чаробне сеоске кућице у цвећу, све са повртњацима.

Наравно, и Валенсија има своју арену за борбу *йройив* бикова.

Срећом, уместо тореадора чијем ће вам неоспорном умећу многи са свог седећег положаја у животу зането причати како је то племенита борба на смрт, по могућству недужног бика, иако митско биће, зар не, медитеранске колевке страсти на све или ништа - у моду све више улазе, па и на ту *Plaza de Toros*, тзв. *recortadores*, тј. момци који око бика само изводе разне скокове и по њих саме погибелне акробације и без скејтборда, дакле *recortes*.

Има Валенсија и читав низ других зграда, у кључу најразвијеније сецесије. Једна од њих је, поред Северне железничке станице, и главна пијаца.

А на пијаци!

На пијаци и чувена серанска пршута (*jamón serrano*) и чувени манчешки сир (*queso manchego*), али и маслиново уље у сасвим малим бочицама, како би, носећи их и у ташни, свако могао било где да залије себи тим уљем све што треба, почев од зелене салате са кивијем или црвеним нарком. Ништа иначе без рокула, као и без огромног дубоког тањира са знацима опште хране, по отменијим ресторанима јапанског дизајна, а на врху највише куле са погледом на читаву Валенсију.

Али, и друге рибе, сасвим сељачке, у тој истој, а изворној Валенсији! И читав низ морских плодова којих ни у речнику нема! Све то, и још девет пута толико, на пијаци опојних боја и мириса, заједно са, рецимо, печеницом од туњевине (*mojama*), или пак вакумираном икром (*hueva prensada*)...

Али тек паеља!

Као и свако непогрешиво јело, и паеља је настала из немаштине. У Валенсији, поред мора а са повртњацима, људи су преко мочварног пиринча бацали шта им се кад нађе, час кокошку, час оно што извуку из воде, можда већ и шаком: козице, ракове, шкампе... Сама реч *paella* односи се у ствари на посуду - тигањ - у којој се од давнина справља овакав пилав, дакако уз малу помоћ шафрана.

Драги моји читаоци, а надам се и пријатељи, ако сте иоле добри кувари: ништа не брините уколико немате шафрана. Он је заиста скуп; скупљи малтене и од редовног изласка провереног књижевног часописа. Међутим: понављам, не брините. И по шпанским ресторанима жута боја коју, између осталог, шафран даје пиринчу, навелико се постиже адитивним пигментима из кесице.

Али зато, и помињано маслиново уље - које, ако се не одределимо за сада једнако страно и хладно цеђено уље из Бара, овде купујемо као италијанско у оригиналном паковању - заправо потиче из Шпаније.

Међу самим Шпанцима пак, голема расправа чији је пиринач најбољи.

Наш, јашта (тајландски)!

Те тако, док се Валенсија дичи својом паељом, они још јужнији, а можда и сами тужнији Шпанци (отуда фламенко) за валенсијски пиринач кажу да је то само пример византијске орнаментике. Док они сами, дакле још јужније, око Аликантеа и Андалузије уопште, за свој пиринач кажу да је то чиста есенција старогрчког духа. У том пиринчу нема ништа. Он је само скуван у води са оним деловима рибе који се после кувања бацају, као нпр. шкрге или крљушти. С тим што је тек такав пиринач, без ичега (*arroz abanda*) суштински добар.

Ми њесници потпуни сплин смо доживели уз паељу са зечетином и дагњама.

Што се тиче вина, у Валенсији се углавном пије црно. Пије се, понекад, и бело. Сами житељи Валенсије имају спремно објашњење и за тако необичну појаву: "Нема бољег белог од црног!"

Елем, ми, одлични ђаци, понекад смо и са часова у Валенсији бежали.

Тако, на дан отварања филмског фестивала у Сан Себастијану - где су ударне звезде Антонио Бандерас, Хајме Бардем и свечани тепих, који није био црвен, него трансгресивно љубичаст - ваша представница је тог 20. септембра шмугнула до најближег биоскопа, где је, кад и на фестивалској премијери, у Валенсији истовремено приказана *Барселона* Вудија Алена. У том његовом филму главну улогу игра Пенелопе Круз. И њу су сународници оспоравали, док је играла за сународника Алмодовара.

У биоскопској сали до које се, у оквиру мултиплекс биоскопа, изнутра стиже панорамским лифтом, представница оћедном чује како се публика коначно смеје тамо где треба, те како плаче на истим таквим местима, и како, све у свему, први пут одаје признање и својој Пенелопи.

Вуди Ален је тај филм иначе снимео по наруџбини власти Барселоне, али то је већ седма прича.

Док ови редови дођу на ред, и филм смо већ сви гледали. И Америка ће бити давно откривена. Као и топла вода, или можда чак и као *Моја Арџентина*.

Од ове ваше исте, распршене ауторке.

Која је, ипак као наша представница из Србије, у авиону повратка за Београд, на кетериншкој салвети још записала и једну родољубиву:

БЕБА И АВИОН

Милујем малу мушку немачку бебу
у авиону.
Прстиће јој ножне милујем,
кроз штрамплице, на седишту до свог.
Беба до мене, са својим родитељима.
“Из Србије“, рећи ћу ако ме они
буду питали, реда ради,
одакле сам и томе слично.
И наставићу да милујем малу мушку
немачку бебу,
у авиону.

Али, нису ме ништа питали, родитељи.
Можда и зато што сам и ја њих поштедела:
како се беба зове, колико је стара.
Да нема грчеве?
Ионако беба никако да заспи.

А родитељи ми се већ и погледом
захваљују, у авиону.
Ништа их не питам,
ништа,
ни они мене.

П.С. Беба је најзад заспала,
чим сам ову песму, да кажемо,
на салвети, и због ножних прстића,
записала.
Још током лета.

Валенсија - Дизелдорф, 21.09.2008.

И тако се наша представница вратила својој кући, својој
Каленићевој пијаци.

Ваља јој сада прибележити и да је на Песничком сусрету
одржаном у Валенсији поводом краља који је волео и песнике, било

заиста изузетних и, у сваком случају, признатих песничких стваралаца. Било је имена која се, услед једнодушног поштовања, заправо шапатом изговарају, од Паките Агире и њеног супруга Феликса Грандеа, па до самог Рикарда Бељвесера, или нама једнако познатог и вољеног Антонија Порпете. Са Бељвесером, песником, антологи-чарем, али и уредником валенсијског књижевног часописа изван-редног склопа, на помолу је још итекаква сарадња, заправо покренута из Ниша, нишке *Градине* и њене предане виле Стане Динић-Скочајић.

Но, на том Песничком сусрету био је и песник, кога наша представница мора да преведе, за своју душу препуну мандала, бар за крај.

Реч је о барселонском песнику Карлесу Дуартеу, иначе директору опет једне важне фондације (*Fundació Lluís Carulla*). Дуарте је у свом термину читања на *Бенефисијенсији* прочитао и песму посвећену, колико Овидијевим *Меџаморфозама*, толико и својој другарици у Барселони, уругвајској песникињи Кристини Пери Роси.

Као што се у међувремену можда већ испоставило по нашим истрајним књ. часописима, и Хулио Кортасар је неке своје ретке песме посветио њој. Посветио их је њој, која га и из приче у причу у неком часу седамдесетих, кад је романом *Школице* Кортасар већ био неминован, и даље одбија.

Кристина је у Барселони већ подуже настањена на адреси на којој је био - како се испоставило те вечери у Валенсији - и млађи брат најбољег друга из детињства ваше представнице. Међутим, то је већ седамнаеста прича...

Та вишеструко награђена песникиња, али и прозаисткина, Дуартеу је посветила, њему једином, једну своју песму, а он је њој посветио песму засновану, дакле, на преображајима:

Карлес Дуарте:

Овидијеве *Метаморфозе*, књига хv, 392-394

За Кристину Пери Роси

Гнездо и гроб,
умире и васкрсава, птица феникс
на некој гранчици
којој не пријају густе мириси,
нити жар плача дрвећа.

Пре но што сагори и васкрсне,
но што нестане иза неког заласка,
древне очи угледаће јој пролазак векова,
онолико ноћи писања голубовима,
бледо име руже освита.

Полетеће изнад граница,
стићи ће и до предела смоле,
погледаће нас, са истрајавањем
помирена, уморна, померена,
исцртаће свети лет,
спев упућен небу
као да је реч о химни,
док нас ћутња већ прождире.

/Из збирке њесама Бесмртни/

(Превод са каталонског:
Силвија Монрос-Стојаковић)